

Kinga Smoleń

Soft power w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 18/1,
67-87

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KINGA SMOLEŃ

*Soft power w polityce zagranicznej Turcji
wobec regionu Bliskiego Wschodu*

Soft power in Turkey's foreign policy towards the Middle East region

ABSTRAKT

Przedmiotem analizy jest *soft power* w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu. W warunkach zmian parametrów systemu międzynarodowego, a zwłaszcza pojawienia się w nim podmiotów pozapaństwowych oraz nowych jakościowo zjawisk i zagrożeń, *soft power* stała się efektywnym instrumentem, umożliwiającym państwom oddziaływanie na system zewnętrzny oraz realizację celów polityki zagranicznej. Model *soft power* jako narzędzia realizacji celów polityki zagranicznej na Bliskim Wschodzie stosuje Turcja.

Soft power w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu warunkowana jest przez uwarunkowania wewnętrzne: dynamicznie rozwijającą się gospodarkę, dostęp do zasobów energetycznych oraz uwarunkowania zewnętrzne: położenie geopolityczne i aktualny kształt systemu międzynarodowego. Realizacja *soft power* w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu ma miejsce poprzez m. in.: mediację w sporach regionalnych, współpracę polityczną i gospodarczą, propagowanie zasad liberalnej gospodarki i demokracji, promocję kultury oraz budowanie społeczeństwa obywatelskiego.

Analizując efektywność *soft power* w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu, uznano, że model ten jest „katalizatorem” współpracy regionalnej i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także skutecznym narzędziem promocji wizerunku państwa za granicą. Nie jest jednak dostatecznym narzędziem w „wygaszaniu” sporów międzynarodowych.

Słowa kluczowe: *soft power*, polityka zagraniczna Turcji, Bliski Wschód

WSTĘP

Pojęcie siły¹ i elementy potęgi państwa są zjawiskami dynamicznymi, które podlegają stałej ewolucji².

W westfalskim łaździe międzynarodowym potęga państwa³ opierała się przede wszystkim na: *hard power* – tłumaczonej w języku polskim jako tzw. twarda siła lub tzw. siła przemocy – czyli jego sile militarnej i groźbie jej użycia oraz na przymusie i sankcjach ekonomicznych. Państwa traktowały *hard power* jako skuteczne narzędzie realizacji określonych celów politycznych.

Od czasu zakończenia zimnej wojny pojęcie siły i potęgi państwa uległo przewartościowaniu. Zdecydowały o tym następujące czynniki.

Po pierwsze, wraz z formowaniem się nowego późnowestfalskiego ładu międzynarodowego na znaczeniu zyskały podmioty pozapaństwowe, zwłaszcza korporacje transnarodowe. Ze względu na potencjał finansowy i technologiczny są one obecnie obok państw głównymi nośnikami siły w systemie międzynarodowym⁴.

Po drugie, w środowisku międzynarodowym pojawiły się jakościowo nowe – w tym asymetryczne⁵ – zjawiska i procesy. Najważniejsze z nich to: terroryzm i cyberterroryzm, proliferacja broni masowego rażenia, nacjonalizm etniczny, kryzys ekonomiczny, zmiany klimatyczne, przestępczość zorganizowana itp.

W warunkach zmian parametrów systemu międzynarodowego oraz wobec nowych jakościowo zjawisk *hard power* jest nieskuteczna. Coraz częściej efektywnym instrumentem umożliwiającym państwom oddziaływanie na system zewnętrzny i tym samym realizację celów polityki zagranicznej jest *soft power* tzw. miękka siła, tłumaczona także jako tzw. siła łagodności. Czyli m.in. odwoływanie się do multilateralizmu i prawa międzynarodowego, współpracy gospodarczej, atrakcyjności kulturowej oraz wspólnych wartości w celu kształtowania preferencji pozostałych uczestników ładu światowego⁶.

Soft power jest instrumentem stosowanym m.in. przez Turcję. Międzynarodowa pozycja Turcji warunkowana jest przez: jej geostrategiczne położenie pomiędzy najbardziej newralgicznymi regionami świata, takimi jak: Bałkany Zachodnie, basen

¹ Zob. szerzej o sile w stosunkach międzynarodowych: R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne. Zarys problematyki*, Warszawa 2005.

² M. Pietraś, *Pozimnowojenny ład międzynarodowy*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, M. Pietraś (red.), Lublin 2006, s. 307.

³ Zob. szerzej o potęgach państwa: M. Sułek, *Modelowanie i pomiar potęgi państw w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2003, nr 3-4, s. 69-94.

⁴ M. Pietraś, *op.cit.*, s. 307.

⁵ Zob. szerzej: M. Madej, *Terroryzm i inne zagrożenia asymetryczne w świetle współczesnego pojmowania bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego – próba teoretycznej konceptualizacji*, [w:] *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku*, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2005, s. 486-517.

⁶ J. S. Nye jr., *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, Warszawa 2007, s. 34.

Morza Czarnego i Kaukazu Południowego, Bliski Wschód i Afryka Północna⁷. Aby utrzymać stabilizację na tych obszarach i jednocześnie zachować pozycję aktywnego gracza międzynarodowego, Turcja dokonała reorientacji swojej polityki regionalnej. Rywalizację, konfrontację oraz budowanie sojuszy opartych jedynie na współpracy militarnej zastąpiła m.in.: współpracą gospodarczą, odwoływaniem się do wspólnych wartości kulturowych i religijnych oraz pełnieniem roli arbitra w konfliktach międzynarodowych.

Przedmiotem analizy w ramach artykułu jest: *soft power* w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu. Skoncentrowano się na tym obszarze, gdyż jego niestabilność ma szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego.

W tym celu określone zostaną: pojęcie i specyfika *soft power*. Następnie w kontekście stosowania *soft power* omówione zostaną: uwarunkowania, koncepcja oraz realizacja polityki zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu.

Przedział czasowy obejmie lata: 2001-2011, czyli czas powstania i realizacji najnowszej koncepcji polityki zagranicznej Turcji pt.: *Strategiczna głębia*.

POJĘCIE I SPECYFIKA *SOFT POWER*

Twórcą pojęcia: *soft power* jest Joseph S. Nye jr., amerykański badacz stosunków międzynarodowych i m.in. były zastępca sekretarza obrony do spraw bezpieczeństwa międzynarodowego w administracji prezydenta Billa Clintona. Po raz pierwszy tego terminu użył on w 1980 roku⁸. Natomiast do literatury przedmiotu z zakresu stosunków międzynarodowych pojęcie *soft power* weszło w 1990 roku. Nye zastosował je w dziele: *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, wydanym w 1990 roku w Nowym Jorku⁹.

W języku polskim nie ma odpowiednika, który właściwie określałby istotę pojęcia *soft power*. W formie oryginalnej jest ono tłumaczone, m.in. jako: *sila łagodności*¹⁰. Najczęściej stosowana jest jednak polska nazwa: *miękką siłą*.

Istota *soft power* sprowadza się do zdolności kształtowania preferencji pozostałych uczestników systemu międzynarodowego. Zdolność ta opiera się jednak nie na stosowaniu przymusu czy przemocy, ale sile przyciągania¹¹.

⁷ Zob. szerzej: M. Śmigasiewicz, *Geopolityczne perspektywy Turcji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2011, nr 1.

⁸ D. Miłoszewska, *Europejska soft power w kontekście rozważań Josepha Nye'a*, Poznań 2009, s. 3, <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/959/1/Europejska%20soft%20power.pdf>, 15.06.2011.

⁹ J. S. Nye jr., *op.cit.*, s. 34.

¹⁰ Takim tłumaczeniem posługuje się m.in.: Jakub Zaborowski, który przełożył z oryginału na j. polski dzieło J. S. Nye'a jr. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*.

¹¹ *Ibidem*.

Według J. S. Nye'a siła przyciągania jest warunkowana przez następujące zasoby państwa: kulturę, wartości polityczne oraz politykę zagraniczną¹².

Analizując użycie siły w stosunkach międzynarodowych, można dojść do wniosku, że *hard i soft power* wzajemnie na siebie oddziałują. Państwo, aby wpłynąć na preferencje innych podmiotów, może w niektórych przypadkach posługiwać się zasobami uznanymi za źródła *hard power*. Najczęściej używany jest w tym celu czynnik ekonomiczny.

Państwo nie traktuje go wówczas jako narzędzie, którego zastosowanie ma wywołać negatywne konsekwencje i w efekcie wymusić określone zachowanie lub od niego odwieść. Przeciwnie. Czynnik ekonomiczny, a zwłaszcza dynamicznie rozwijająca się gospodarka określonego państwa mają być bodźcem zachęcającym innych do bliższej współpracy, a nawet integracji z nim. Integracja natomiast niejednokrotnie wiąże się z koniecznością przeprowadzenia szeregu wewnętrznych reform – nie tylko gospodarczych – oczekiwanych zazwyczaj przez państwo *promotora* rozwoju oraz całą społeczność międzynarodową.

W zamian za nie państwa, które je przeprowadzają, otrzymują m.in.: dostęp do nowoczesnych technologii, niskooprocentowane pożyczki, inwestują u nich zagraniczni inwestorzy itp.¹³

Państwo *promotor* rozwoju buduje z kolei swój wizerunek międzynarodowy. Jego marki i inwestorzy zyskują nowy rynek zbytu, a także stają się rozpoznawalne w skali międzynarodowej.

Posługując się *soft power*, państwo nie może jednoznacznie określić, czy stanie się ona czynnikiem kształtującym postawy innych zgodnie z jego preferencjami. Trudność ta wynika po pierwsze, z natury samej *soft power*, która jest rozproszona oraz ma mało „sterowny” charakter, przez co umyka spod kontroli rządów państw. Po drugie, z nieprzewidywalnej natury odbiorcy, do której jest skierowana¹⁴. Bez jego akceptacji *soft power* nie osiągnie pożądaných efektów. Dlatego też podmioty stosujące tzw. miękką siłę uczestniczą nie tylko w procesie tworzenia ładu międzynarodowego, ale także dążą do kształtowania naszej percepcji o nim. J. S. Nye argumentuje, że: „Wizja rzeczywistości międzynarodowej jest tu instrumentem podporządkowania interesom tych, którzy uczestniczą i zwyciężają w tej konfrontacji”¹⁵. Narzędziem wywierania wpływu na masową opinię publiczną stają się mass media oraz nowoczesne środki komunikacji.

¹² *Ibid.*, s. 40.

¹³ Czynnik ekonomiczny jest jednym z narzędzi – obok perspektywy członkostwa w organizacji o międzynarodowym prestiżu – jakie Unia Europejska zastosowała wobec Turcji, zob. szerzej: A. Balcer, R. Sadowski, W. Paczyński (red.), *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską – relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*, Raport OSW, Warszawa 2006.

¹⁴ J. S. Nye jr, *op.cit.*, s. 18.

¹⁵ *Ibid.*, s. 19.

UWARUNKOWANIA *SOFT POWER* W POLITYCE ZAGRANICZNEJ TURCJI WOBEC REGIONU BLISKIEGO WSCHODU

• **Granice regionu Bliskiego Wschodu**

W literaturze przedmiotu nie ma jasno określonych granic regionu Bliskiego Wschodu¹⁶. Według najbardziej szerokiego ujęcia Bliski Wschód rozciąga się od: Maroka po Pakistan, od Turcji po Sudan i Jemen oraz przez tereny, na których przebiega konflikt pomiędzy Palestyną i Izraelem¹⁷. W najwęższym ujęciu zaś region ten obejmuje: państwa położone wokół Izraela oraz terytoriów okupowanych. Wojskowi i politolodzy często określają ten obszar terminem: Eastern Mediterranean (Wschodniośroziemnomorski), w jego skład wchodzi: Egipt, Izrael, Jordania, Liban, Autonomia Palestyńska, Syria i Turcja.

Przyjęty w Polsce termin Bliskiego Wschodu (Middle East) ma szersze znaczenie. Obok wspomnianych państw obejmuje ona również: Afrykę Północną i region Zatoki Perskiej¹⁸.

W ramach artykułu analiza regionu Bliskiego Wschodu oprócz Turcji obejmie: Irak, Iran, Syrię, Egipt, Izrael oraz Palestynę. Turcja przejawia wobec tych państw największą inicjatywę polityczną oraz stara się mieć wpływ na rozwój wydarzeń na ich terytorium. Od nich bowiem w dużej mierze zależy stabilizacja i pokój w całym regionie.

• **Uwarunkowania**

Politycy formułujący cele i podejmujący decyzje dotyczące określonych działań w sferze politycznej muszą uwzględniać wiele złożonych uwarunkowań. Uwarunkowania te oddziałują w sposób stały oraz istotny na proces decyzyjny. Mają charakter wewnętrzny i zewnętrzny.

Uwarunkowania wewnętrzne odzwierciedlają wewnętrzne, specyficzne cechy państwa, które w znaczny sposób determinują tzn. wpływają pozytywnie bądź ograniczają możliwość realizacji polityki państwa. Uwarunkowaniem wewnętrznym, które ma znaczny wpływ na politykę zagraniczną Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu jest jej dynamicznie rozwijająca się gospodarka oraz zdolność zapewnienia sobie dostępu do zasobów energetycznych.

Uwarunkowania o charakterze zewnętrznym odzwierciedlają wpływ środowiska na politykę państwa. Szanse realizacji polityki państwa w znacznej mierze uzależnione są od reakcji środowiska międzynarodowego¹⁹. Jej cele adresowane są do pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych, dlatego też ośrodek decyzyjny powinien

¹⁶ Zob. szerzej: G. Corm, *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956-2003*, Warszawa 2003.

¹⁷ B. Bojarczyk, *Stosunki Federacji Rosyjskiej z państwami regionu Bliskiego Wschodu*, [w:] *Federacja Rosyjska w stosunkach międzynarodowych*, A. Czarnocki, I. Topolski (red.), Lublin 2006, s. 228.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ T. Łoś-Nowak, *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 1997, s. 52.

je uwzględniać, podobnie jak wszelkie zmiany, które zachodzą w dynamicznym środowisku międzynarodowym²⁰.

Wśród uwarunkowań zewnętrznych, które determinują politykę zagraniczną Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu, należy wymienić uwarunkowania: geopolityczne oraz systemowe. Uwarunkowania geopolityczne określają usytuowanie terytorialne państwa w relacji strategicznej do innych państw. Uwarunkowania systemowe, czyli aktualny kształt systemu międzynarodowego, w istotny sposób wpływają natomiast na działania państw w środowisku międzynarodowym.

a) gospodarcze

Turcja posiada jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się gospodarek w Europie. Przez kilka lat przed kryzysem gospodarczym z lat 2008-2009 realny wzrost gospodarczy Turcji utrzymywał się na poziomie około 6 % PKB²¹.

Według zestawień Międzynarodowego Funduszu Walutowego w 2009 roku Turcja była 17 państwem świata pod względem wielkości PKB²². Co więcej, od 1985 roku jej przeciętny roczny wzrost PKB był wyższy niż państw należących do strefy euro²³.

Tabela 1. Dynamika PKB Turcji na tle państw członkowskich OECD oraz państw strefy euro w %

	1985-1995	1996-2002	2003-2008	2009-2010	2011-2012*
Turcja	4,4	3,1	5,9	1,7	5,4
Strefa euro	2,5	2,4	1,8	- 1,2	1,8
Średnia OECD	2,9	2,9	2,4	- 0,3	2,5

Źródło: OECD Economics Outlook 88 Database I OECD Economics Outlook 86 Database, www.oecd.org, cyt. za: M. Śmigasiewicz, *Geopolityczne perspektywy Turcji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2011, nr 1, s. 88.

* prognozy

Obniża się także poziom inflacji. W 2008 roku wynosił on aż 10,1%, rok później już tylko 6,5%²⁴.

Kryzys nie zahamował również inwestycji zagranicznych. Rok temu wyniosły one 14,3 miliardów dolarów, a dwa lata temu 13,8 miliardów dolarów²⁵.

²⁰ R. Zięba, *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Toruń 2004 s. 29.

²¹ CIA – The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>, (dostęp 15 VI 2010)

²² Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/02/weodata/index.aspx, cyt. za: M. Śmigasiewicz, *op.cit.*, s. 87.

²³ *Ibidem*.

²⁴ CIA – The World Factbook, *op. cit.*

²⁵ *Ibidem*.

Wzrosły także rezerwy walutowe. W 2008 roku wynosiły 74,2 milionów dolarów, a w 2009 już 75,3 milionów²⁶.

Od pewnego czasu można zaobserwować korzystne zmiany w udziale poszczególnych sektorów w realnym PKB. Coraz większy udział mają w nim usługi 64,7% (2009 rok), wzrasta również udział sektora przemysłowego 25,9% (2009 rok), spada rolnictwa, tylko 9,4% (2009 rok)²⁷.

Z powyższych wskaźników wynika, że Turcja może być atrakcyjnym partnerem gospodarczym, a jej model gospodarki służyć może za wzór skutecznych reform i modernizacji.

Poziom rozwoju gospodarczego Turcji w dużej mierze warunkowany jest przez jej aspiracje do członkostwa w Unii Europejskiej. Warunkiem akcesji do Wspólnoty jest spełnianie określonych kryteriów ekonomicznych i gospodarczych. Przeprowadzenie reformy systemu bankowego, obniżenie i ustabilizowanie poziomu bezrobocia i inflacji to tylko niektóre z nich. Stan negocjacji Turcji z Unią Europejską pełni więc rolę mechanizmu mobilizującego społeczeństwo i decydentów politycznych do wdrażania kolejnych reform strukturalnych. Ekspertów stosunków międzynarodowych obawiają się, że obietnice bez pokrycia oraz znaki zapytania mogą poważnie osłabić ten mechanizm i realnie zagrozić przyszłemu rozwojowi gospodarczemu Turcji.

Istotnym czynnikiem o charakterze gospodarczym, warunkującym politykę zagraniczną Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu, jest brak własnych zasobów energetycznych oraz jednocześnie zdolność do zapewnienia sobie do nich dostępu.

Importuje ona około 95 % konsumowanej ropy naftowej i 97 % gazu ziemnego. Dla przykładu ponad 70 % importowanego w 2002 roku błękitnego paliwa pochodziło z Rosji.

W przypadku ropy naftowej nie było aż tak jednostronnej zależności. Pochodziła ona m. in. z: Arabii Saudyjskiej, Iranu, Iraku, Syrii i Rosji²⁸.

Tabela 2. Produkcja, konsumpcja, import ropy przez Turcję

	1995	2000	2001	2002	2003	2010	2020*
Produkcja ropy	3,5 mln t	2,8 mln t	2,5 mln t	2,4 mln t	2,3 mln t	1,5 mln t	0,7 mln t
Konsumpcja ropy	28,6 mln t	30,3 mln t	28,4 mln t	30,1 mln t	29,9 mln t	39,8 mln t	49,8 mln t
Import ropy	26,4 mln t	28,9 mln t	26,4 mln t	28,2 mln t	28,5 mln t	38,5 mln t	50,5 mln t

Źródło: Oil Information 2004, IEA, www.eia.doe.gov

* prognozy

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Zob. szerzej: A. Łoskot, *Turcja - korytarz tranzytowy dla surowców energetycznych do UE?*, Raport OSW, styczeń 2005, nr 17.

Tabela 3. Produkcja, konsumpcja, import gazu przez Turcję

	1995	2000	2001	2002	2003	2010	2020*
Produkcja gazu	0,2 mld m ³	0,6 mld m ³	0,3 mld m ³	0,4 mld m ³	0,6 mld m ³	0,3 mld m ³	0,3 mld m ³
Konsumpcja gazu	7,0 mld m ³	14,9 mld m ³	16,0 mld m ³	17,6 mld m ³	21,2 mld m ³	40,7 mld m ³	43 mld m ³
Import gazu	6,9 mld m ³	14,4 mld m ³	15,8 mld m ³	17,1 mld m ³	20,7 mld m ³	50,1 mld m ³	41 mld m ³

Źródło: Natural Gas Information 2004, www.eia.doe.gov

* prognozy

Uzależnienie od dostaw surowców energetycznych z zewnątrz jest jednym z czynników, który powoduje, że region Bliskiego Wschodu zajmuje istotne miejsce w polityce zagranicznej Turcji. Turcja zainteresowana jest tranzytem surowców, zwłaszcza ropy naftowej m.in. z terytoriów: Syrii, Iraku i Iranu.

b) geopolityczne

Turcja leży na styku dwóch kontynentów: Azji i Europy. Półwysep Anatolijski wraz z przylegającą do niego częścią Wyżyny Armeńskiej i Płyty Syryjskiej, stanowią 97 proc. powierzchni państwa. Półwysep ten jest najdalej na zachód wysuniętym przyczółkiem lądu azjatyckiego. Około 3 proc. terytorium Turcji znajduje się w Europie na południowo-wschodnim krańcu Półwyspu Bałkańskiego.

Obydwie części państwa stykają się nad Dardanelami i Bosforem cieśninami, które łączą Morze Egejskie z Morzem Czarnym.

Powierzchnia Turcji wynosi 767 100 km². Kształtem państwo przypomina wydłużony prostokąt, osadzony między 36°, a 42° szerokości północnej i między 26°, a 45° długości wschodniej. Mierzy on 1600 km z zachodu na wschód i 500 km z północy na południe.

W Europie sąsiadami Turcji są: Bułgaria i Grecja, w Azji zaś sąsiaduje ona z: Azerbejdżanem, Gruzją, Iranem, Irakiem i Syrią.

Ogólna długość granic Turcji: wynosi 9758 km. Na granice lądowe przypada tylko 2632 km. Znaczną przewagę mają więc granice morskie.

Północne brzegi Półwyspu Anatolijskiego otaczają: Morze Czarne, zachodnie Morze Egejskie, południowe Morze Śródziemne.

Należy wspomnieć również o niewielkim Morzu Marmara, zamkniętym między europejską, a azjatycką częścią Turcji. Połączenie Morza Marmara z sąsiednimi morzami zapewniają ważne ze strategicznego punktu widzenia cieśniny: Bosfor i Dardanele.

Reasumując, Turcja dysponuje strategicznym położeniem w wymiarze geopolitycznym.

Położona jest we wschodniej części Morza Śródziemnego oraz basenie Morza Czarnego. Sprawuje dzięki temu kontrolę nad ważnymi strategicznie cieśninami: Bosfor i Dardanele. Posiada także nieograniczony dostęp do Morza Marmara i Morza Egejskiego.

Jest państwem, które jednocześnie leży pomiędzy: Europą, Bliskim Wschodem i Kaukazem. Anatolia stanowi zaś naturalny pomost między Europą, a Azją Środkową. Otaczające Turcję regiony – zwłaszcza będący przedmiotem analizy Bliski Wschód oraz Bałkany Zachodnie, Kaukaz i Azja Centralna są jednymi z najbardziej newralgicznych na świecie.

Z. Brzeziński uznaje Turcję za bardzo ważny *sworzeń geopolityczny*, czyli: państwo o krytycznym znaczeniu geopolitycznym w skali światowej, którego znaczenie nie wynika z jego potęgi czy ambicji, lecz raczej z ważnego położenia geograficznego i skutków jego potencjalnej niestabilności dla zachowań graczy geostrategicznych²⁹. Podkreśla, że: „Turcja stabilizuje region Morza Czarnego, kontroluje cieśniny łączące je z Morzem Śródziemnym, równoważy wpływy Rosji na Kaukazie, jest przeciw wagą dla islamskiego fundamentalizmu i stanowi południową kotwicę NATO”³⁰. Zdaniem Brzezińskiego destabilizacja Turcji mogłaby doprowadzić do eskalacji przemocy na Bałkanach oraz przyczyniłaby się do odzyskania przez Rosję wpływów na Kaukazie i w Azji Centralnej. Wówczas zatrzymaniu uległby proces adaptacji byłych republik ZSRR do standardów obowiązujących na obszarze euroatlantyckim³¹. Co więcej – według politologa – potencjalna reorientacja Turcji zagroziłaby bezpieczeństwu całego obszaru Eurazji, który przypomina: „mozaikę etniczną i religijną”³², złożoną z dwudziestu pięciu niestabilnych politycznie państw.

Turcja nie tylko stabilizuje sytuację polityczną na newralgicznych obszarach: Bliskiego Wschodu, Zatoki Perskiej, Kaukazu i Azji Centralnej. Z racji usytuowania w ich pobliżu oraz prowadzonej wobec nich polityki Republikę Turcji można także uznać za *pomost*, za którego pośrednictwem ma miejsce dialog polityczny i kulturalny oraz nawiązywane są kontakty gospodarcze pomiędzy państwami położonymi w tych regionach, a Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską³³.

W kontekście współpracy gospodarczej i wymiany handlowej istotne jest położenie Turcji w niewielkiej odległości od Morza Kaspijskiego i Morza Południowochińskiego oraz tzw. *węzła północnego* Bliskiego Wschodu. Uwarunkowanie to umożliwia odgrywanie przez Turcję rolę: korytarza tranzytowego dla surowców energetycznych oraz szlaku handlowego.

²⁹ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica*, Warszawa 1999, s. 41.

³⁰ *Ibid.*, s. 57.

³¹ *Ibid.*, s. 64.

³² *Ibidem*.

³³ Zob. szerzej: D. I. Aras, A. Bonzanni, *Turkey's New Role in the Geostrategic Landscape of Euro-Muslim Relations*, “International Relations and Security” 12.06.2011, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Current-Affairs/ISN-Insights/Detail?lng=en&ots627=fce62fe0-528d-4884-9cdf-283c282cf0b2&id=128158&contextid734=128158&contextid735=128157&tabid=128157>, (dostęp 23 VII 2011).

c) systemowe

Region Bliskiego Wschodu charakteryzuje się dużą niestabilnością³⁴. Rozbudowa potencjału zbrojnego i nuklearnego: Iranu i Syrii oraz ich ambicje stanowią poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa regionalnego i światowego³⁵.

Źródłem wybuchu potencjalnego konfliktu może stać się również Irak, który nie ma stabilnego ośrodka władzy, a społeczeństwo jest podzielone etnicznie i religijnie.

Od lat nierozwiązany pozostaje także konflikt pomiędzy Izraelem i Palestyną, który angażuje całą społeczność międzynarodową³⁶.

Poważnym problemem na Bliskim Wschodzie jest terroryzm międzynarodowy, a zwłaszcza bojówki Partii Pracujących Kurdystanu (PPK). Ich członkowie, którzy według różnych szacunków liczą od 4000 do 5000, rozlokowani są w: północnym Iraku, Iranie, Syrii oraz Turcji³⁷. Domagając się utworzenia państwa dla Kurdów, PPK zagraża integralności terytorialnej tych państw oraz osłabia ich strukturę oraz potencjał.

Tylko w wyniku trwającego ponad 25 lat konfliktu pomiędzy Turcją i PPK życie straciło ponad 42 000 osób. Ponad 5600 ofiar to kurdyjscy i tureccy cywile³⁸.

W regionie Bliskiego Wschodu ma także miejsce niekontrolowany przemysł broni i narkotyków.

Bliski Wschód jest nie tylko źródłem niestabilności. W regionie znajdują się największe na świecie zasoby surowców energetycznych. Szacuje się, że na jego obszarze oraz w Afryce Północnej jest 63 proc. światowych rezerw ropy naftowej i 37 proc. gazu ziemnego³⁹.

Surowce energetyczne eksportuje przede wszystkim: Arabia Saudyjska, Bahrajn, Katar, Kuwejt, Oman, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Algieria, Irak, Libia. W sumie na państwa Zatoki przypada 70 proc. arabskiego eksportu⁴⁰.

Największe na świecie rezerwy nieodnawialnych zasobów sprawiają, że stabilizacją sytuacji w regionie oraz poszerzaniem tam swoich stref wpływów zainteresowane są światowe mocarstwa oraz organizacje międzynarodowe.

³⁴ Zob. szerzej: J. Bury, *Bliski Wschód i Zatoka Perska. Źródła nowych zagrożeń*, [w:] *Dokąd zmierza świat*, A.D. Rotfeld (red.), Warszawa 2008, s. 533-551.

³⁵ Zob. szerzej: R. Gozen, *Patterns in Turkish Foreign Policy Behavior towards the Middle East*, "Foreign Policy" 1995, vol. 19, no.1-2, cyt. za: J. Misiągiewicz, *Polityka zagraniczna Turcji*, Toruń 2009, s. 120.

³⁶ Zob. szerzej: J. Świeca, *Bliskowschodni proces pokojowy. Idee – inicjatywy – dyplomacja*, Katowice 1996, W. Szyborski, *Zatoka Perska. Problemy stabilizacji*, Bydgoszcz 1999.

³⁷ terroryzm.com, *Partia Pracujących Kurdystanu (PKK)*, <http://www.terroryzm.com/article/101/Partia-Pracujacych-Kurdystanu-PKK.html>, (dostęp 2 X 2010).

³⁸ goma, *42 tysiące ofiar w 25 lat*, „Rzeczpospolita”, 24.06.2010, <http://www.rp.pl/arttykul/64665,-498665-42-tysiacze-ofiar-w-25-lat.html>, (dostęp 27 VI 2010).

³⁹ K. Górak-Sosnowska, *Surowce energetyczne i dywersyfikacja gospodarcza*, http://www.sgh.waw.pl/katedry/kaso/download/atompag.2009-03-14.6525683929/sigarab_ropagaz.pdf, (dostęp 27 II 2011).

⁴⁰ J. Soliński, *Światowe rezerwy surowców energetycznych*, „Energetyka”, luty 2008, http://www.cire.pl/pliki/2/7829swiatowe_rezerwy_surowcow.pdf, (dostęp 21 X 2010).

KONCEPCJA *SOFT POWER* W POLITYCE ZAGRANICZNEJ TURCJI WOBEC REGIONU BLISKIEGO WSCHODU

W czasie zimnej wojny Turcja bardzo umiejętnie wkomponowała się w system międzynarodowy. Ze względu na geostrategiczne położenie była uznawana przez Stany Zjednoczone oraz państwa z nimi sprzymierzone za swego rodzaju bufor, gwarant bezpieczeństwa dla całego obszaru euroatlantyckiego. Pełniła bowiem istotną rolę tzw. wschodniej flanki Paktu Północnoatlantyckiego. Skierowana ona była przeciwko potencjalnej ekspansji Związku Radzieckiego na Bliski Wschód oraz wschodnim wybrzeżom Morza Śródziemnego. Bliski Wschód znajdował się wówczas w sferze zainteresowania Turcji jedynie w wymiarze obronnym.

Koniec dwubiegunowej rywalizacji spowodował załamanie się dotychczasowego światowego porządku międzynarodowego, określanego mianem ładu westfalskiego, w którym dominującą rolę odgrywały państwa narodowe, posiadające monopol na użycie siły w środowisku międzynarodowym.

Wobec kształtowania się nowych, niepewnych parametrów systemu międzynarodowego, przewartościowaniu uległo także spojrzenie na międzynarodową pozycję Turcji. Reorientacji musiały również ulec cele jej polityki zagranicznej.

Główny wróg – Związek Radziecki rozpadł się. Turcja przestała więc bezpośrednio graniczyć z sukcesorką ZSRR – Rosją. Jej nowymi sąsiadami stały się państwa leżące w Azji Centralnej i na Kaukazie. Bliżej nieokreślona była przyszła rola NATO, który pierwotnie był sojuszem wojskowym, skierowanym przeciwko ZSRR.

Międzynarodowa pozycja Turcji na nowo wzrosła po pojawieniu się w systemie światowym kolejnych konfliktów oraz jakościowo nowych zjawisk, m.in.: proliferacji broni masowego rażenia, przemytu narkotyków, nacjonalizmu, terroryzmu międzynarodowego, stale rosnącego w Europie deficytu surowców energetycznych.

Powyższe – nowe jakościowe zjawiska – miały bądź mają miejsce w regionach leżących w bliskich sąsiedztwie Turcji, w tym na Bliskim Wschodzie. Chociaż należy je rozpatrywać w wymiarze regionalnym, zagrażają interesom i bezpieczeństwu całej społeczności międzynarodowej.

Chcąc współtworzyć parametry podlegającego stałej ewolucji systemu międzynarodowego, Turcja przyjęła tzw. *Strategiczną Głębię* czyli nową koncepcję polityki zagranicznej⁴¹. Jej założenia opracował w 2001 roku Ahmet Davutoğlu, doradca premiera Recepta Erdogana ds. zagranicznych, a obecnie minister spraw zagranicznych w rządzie Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP). Davutoğlu określa nową strategię jako: turecką wersję niemieckiej Ostpolitik z lat 60.⁴²

⁴¹ J. Głogowska, *Koncepcja Strategicznej Głębi (Stratejik Derinlik) jako nowa doktryna polityki zagranicznej Turcji*, „Stosunki Międzynarodowe”, <http://www.stosunki.pl/?q=content/koncepcja-strategicznej-g%C5%82%C4%99bi-stratejik-derinlik-jako-nowa-doktryna-polityki-zagranicznej-tu>, (dostęp 29 V 2011).

⁴² A. Djavadi, *Turkeys Kissinger Leads Foreign Policy Balancing Act*, 13.12.2009, http://www.rferl.org/content/Turkeys_Kissinger_Leads_ForeignPolicy_Balancing_Act/1865343.html, (dostęp 22 VII 2011).

Koncepcja odwołuje się do dziedzictwa Imperium Osmańskiego. Turcja jako spadkobierca Imperium powinna być odpowiedzialna za stabilizację i rozwój wydarzeń na obszarze postimperialnym, który rozciąga się od: Maghrebu po Kaukaz, i od Bałkanów po Ocean Indyjski⁴³.

Czynnikami skłaniającymi do bliższej współpracy państwa położone na tych rozległych obszarach powinny być: wspólna tradycja, historia, religia oraz kultura⁴⁴.

Z racji geostrategicznego położenia pomiędzy Europą, Bliskim Wschodem, Azją Centralną Turcja jest tzw. „państwem centralnym”, które posiada tzw. strategiczną głębię i stanowi „pomost” pomiędzy światem chrześcijańskim i islamskim.

Koncepcja: *Strategiczna Głębia* zakłada wykorzystanie owych atrybutów do prowadzenia: „Polityki globalnej i proaktywnej w wymiarze regionalnym”⁴⁵. Głównym celem owej polityki jest bezpieczeństwo regionów, nie poszczególnych państw. Narzędziem gwarantującym jego osiągnięcie jest model *soft power*, czyli zastąpienie siły dialogiem, współzależnością ekonomiczną oraz reformami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi. Zmiany te muszą mieć charakter ewolucyjny, nigdy rewolucyjny.

Równoległe do nich Turcja powinna zrezygnować z ingerencji w sprawy wewnętrzne innych państw, aby w ten sposób budować poprawne relacje z sąsiadami (tzw. koncepcja „zero problemów”) przy jednoczesnym utrzymaniu dobrych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską. Relacje Turcji z pozostałymi uczestnikami systemu międzynarodowego powinny być oparte na „maksimum wzajemnych interesów”⁴⁶.

Pod określeniem *pozostali uczestnicy systemu międzynarodowego* należy rozumieć nie tylko państwa, ale także tzw. podmioty pozapaństwowe, m.in.: organizacje międzynarodowe, takie jak np. Hamas⁴⁷. Prowadzenie z nimi rozmów jest bowiem często jednym z warunków pokoju i stabilizacji w regionach, które usytuowane są w pobliżu Turcji.

Twórca nowej doktryny polityki zagranicznej Turcji przekonuje, że przy jej realizacji: „Przede wszystkim powinna zaistnieć obustronna wola polityczna. Nie uważamy, że problemów nie ma, ale stosunki należy rozwijać w taki sposób, aby zamiast problemów można było stworzyć odpowiednią atmosferę dla ich rozwiązywania”⁴⁸.

Strategiczna Głębia zakłada, że polityka zagraniczna Turcji powinna być wielowektorowa i komplementarna. Nie może się wykluczać i ograniczać do jednego celu

⁴³ A. Balcer, *W stronę strategicznego partnerstwa Unii Europejskiej i Turcji w polityce zagranicznej*, Warszawa 2010, s. 13.

⁴⁴ J. Bocheńska, *Neosmańska wizja polityki zagranicznej Turcji*, „Stosunki Międzynarodowe”, http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,963,Neosmanska_wizja_polityki_zagranicznej_Turcji_, (dostęp 22 VII 2011)

⁴⁵ *Ibid.*, s. 12.

⁴⁶ A. Djavadi, *op. cit.*

⁴⁷ Z. Meral, J. Paris, *Decoding Turkish Foreign Policy Hyperactivity*, “The Washington Quarterly” October 2010, str. 75.

⁴⁸ Cyt. za: J. Bocheńska, *op. cit.*

czy regionu. Dlatego też założenia koncepcji – choć ogólne – teoretycznie odnoszą się w równym stopniu do wszystkich regionów sąsiadujących z Turcją.

Realizacja koncepcji ma uczynić z Turcji ważny podmiot polityczny oraz aktywnego gracza regionalnego, który gwarantuje stabilizację w newralgicznych regionach świata i jest mediatorem w sporach międzynarodowych⁴⁹.

Analiza polityki zagranicznej Turcji nasuwa wniosek, że jednym z jej głównych filarów jest odgrywanie wiodącej roli w regionie Bliskiego Wschodu oraz wśród wspólnoty państw muzułmańskich.

„Prowschodnia” orientacja w działaniach politycznych Turcji przejawia się m.in.: podejmowaniem prób uregulowania konfliktu pomiędzy Izraelem i Palestyną, zaangażowaniem w program nuklearny Iranu czy poprawą stosunków z izolowaną przez struktury zachodnie Syrią.

Z drugiej jednak strony Turcja utrzymuje również poprawne relacje z państwami niemuzułmańskimi, m.in. z: Bułgarią i Gruzją.

Pomimo zdecydowanie „prowschodniej” polityki Turcja nie rezygnuje również z bliskiego sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi oraz z aspiracji członkostwa w Unii Europejskiej. Potwierdzają to oficjalne wypowiedzi Davutoglu, który podkreśla: „modelowe partnerstwo” pomiędzy Turcją i USA⁵⁰ oraz przynależność Turcji do Europy i jej kultury⁵¹.

Reasumując, zaangażowanie Turcji w rozwój wydarzeń na Bliskim Wschodzie oraz nawiązanie bliższych relacji z państwami muzułmańskimi należy uznać za przejawy pragmatyzmu oraz dążenia do realizacji celów politycznych. Przede wszystkim zbudowania pozycji silnego mocarstwa regionalnego.

REALIZACJA *SOFT POWER* W POLITYCE ZAGRANICZNEJ TURCJI WOBEC REGIONU BLISKIEGO WSCHODU

Region Bliskiego Wschodu posiada szczególne znaczenie dla zachowania parametrów ładu międzynarodowego. Jego stabilizacja jest warunkiem bezpieczeństwa całego obszaru Eurazji.

Turcja uznawana jest za adwokata przemian w regionie. W ich skutecznej realizacji pomóc ma model *soft power*.

Istota *soft power* – według Nye’a – sprowadza się do kształtowania preferencji innych poprzez stosowanie tzw. siły przyciągania. Ta natomiast warunkowana jest przez następujące zasoby państwa: politykę zagraniczną, wartości polityczne oraz kulturę⁵².

⁴⁹ Zob. szerzej o polityce zagranicznej Turcji: Z. Meral, J. Paris, *op.cit.*

⁵⁰ A. Djavadi, *op.cit.*

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² J. S. Nye jr., *op. cit.*, s. 40.

Polityka zagraniczna może skutecznie wzmocnić, ale i osłabić tzw. miękkie środki oddziaływania politycznego.

Efektywność polityki zagranicznej uzależniona jest przede wszystkim od postawy, jaką wybierze państwo. Istotne jest, aby przy kreowaniu, a zwłaszcza realizacji określonych celów politycznych państwo uwzględniło preferencje opinii publicznej, nie kierowało się jedynie wąsko pojmowanym interesem narodowym oraz unikało stosowania tzw. podwójnych standardów⁵³.

Zgodnie z założeniami *Strategicznej Głębi* polityka zagraniczna Turcji wobec państw Bliskiego Wschodu oparta jest na promocji, m.in.: zasad liberalnej gospodarki oraz współpracy regionalnej. Państwo to propaguje reformy gospodarcze i polityczne. Inicjatorem tych działań był już T. Ozal. W swojej polityce odwoływał się on do tzw. liberalnej teorii funkcjonalistycznej dotyczącej współpracy regionalnej⁵⁴. Twierdził, że rozwój gospodarczy oraz powiązania ekonomiczne w regionie położą kres konfliktom na tym obszarze.

Dążąc do dalszego zacieśniania współzależności ekonomicznych, Turcja systematycznie zwiększa wymianę handlową z państwami Zatoki Perskiej. Dla przykładu wymiana m.in. z: Irakiem, Iranem oraz z Syrią w 2003 roku wynosiła 3,8 proc., zaś w 2009 roku już 5,8 proc⁵⁵. W 2009 roku eksport na Bliski Wschód stanowił blisko 20 % całego eksportu Turcji. W 2004 roku zaś 12,5 %⁵⁶. Należy spodziewać się jego dalszego wzrostu, gdyż w sierpniu zeszłego roku Turcja podpisała porozumienie o swobodnej wymianie handlowej z : Syrią, Libanem i Jordanią, rozszerzając dotychczasowe umowy bilateralne⁵⁷.

Kolejną inicjatywą ekonomiczną jest koncepcja utworzenia w Stambule międzynarodowego centrum finansowego, którego funkcjonowanie miałyby opierać się na dużym udziale kapitału państw z Zatoki Perskiej.

Istotnym powodem obecności Turcji w regionie Bliskiego Wschodu są znajdujące się tam znaczne zasoby ropy naftowej i gazu ziemnego. Ich największymi rezerwami dysponują zwłaszcza: Irak, Iran, Arabia Saudyjska oraz Egipt.

W obliczu stale wzrastającego deficytu surowców energetycznych oraz instrumentalizacji przez państwa polityki energetycznej w celu realizacji partykularnych interesów, priorytetem zwłaszcza dla Unii Europejskiej jest dywersyfikacja dostaw zwłaszcza gazu ziemnego, przez co zapewniłaby sobie ona tzw. bezpieczeństwo energetyczne.

W chwili obecnej głównymi dostawcami gazu do Wspólnoty są: Rosja, Norwegia oraz Algieria⁵⁸. Unia Europejska zainteresowana jest zwłaszcza uniezależnieniem się

⁵³ *Ibid.*, s. 43.

⁵⁴ Zob. szerzej: R. Gozen, *Turgut Ozal and Turkish Foreign Policy: Style and Vision*, "Foreign Policy" 1996, vol. 20, no. 3-4.

⁵⁵ M. Śmigasiewicz, *op.cit.*, s. 93.

⁵⁶ I. Krastew, M. Leonard, *Widmo Europy wielobiegunowej*, Londyn – Warszawa 2011, s. 65.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 66.

⁵⁸ A. Balcer, *op.cit.*, s. 17.

od niepewnych dostaw z Rosji. Alternatywne źródła surowców dla Europy znajdują się na: Bliskim Wschodzie, obszarze postradzieckim (region Morza Kaspijskiego) oraz w Afryce Północnej.

Poważną przeszkodę w przesyłaniu surowców stanowi niewystarczająca liczba połączeń eksportowych z tych regionów do państw konsumentów.

W tej sytuacji – poprzez ich dalszą rozbudowę – Turcja miałaby stać się tzw. korytarzem tranzytowym dla surowców energetycznych ze Wschodu, czyli obszaru Morza Kaspijskiego i Bliskiego Wschodu do państw Unii Europejskiej.

W zamysle decydentów Turcji rola tzw. korytarza tranzytowego znacznie wzmocniłaby jej prestiż na arenie międzynarodowej, zwiększyła wiarygodność jako partnera oraz wzmocniła jej zdolność oddziaływania na rozwój wydarzeń w regionie Bliskiego Wschodu.

Aby móc odgrywać rolę tzw. *korytarza tranzytowego*, Turcja zaangażowała się na Bliskim Wschodzie w powstanie kilku gazociągów. Najważniejsze z nich to:

Gazociąg transadriatycki (TAP) ma mieć długość 520 km. Połączy on Saloniki z Brindisi przez Albanie. Jego roczna przepustowość szacowana jest na 10 mld m³. Gazociąg ma być zasilany gazem z Iranu i Azerbejdżanu, płynącym przez terytorium Turcji⁵⁹;

Gazociąg Nabucco – gaz ma płynąć nim przez: Anatolie z Azji Centralnej i Bliskiego Wschodu do bałkańskich oraz środkowoeuropejskich członków Unii Europejskiej. W grupie państw konsumentów znajdują się: Bułgaria, Rumunia, Austria oraz Węgry. Umowa dotycząca powstania gazociągu Nabucco została podpisana w Turcji w lipcu 2009 roku. Ma ona zostać zrealizowana w latach: 2010-2014. Długość gazociągu wyniesie 3300 km, zaś przepustowość 31 miliardów metrów. Koszt projektu szacowany jest na 5 milionów euro⁶⁰.

Nabucco zasilany będzie przez gaz transportowany gazociągiem Irak – Turcja. Jego roczna przepustowość to 10 mld m³. Jego wykonanie zostało zlecone w 2008 roku.⁶¹

Stabilizacja regionu nie może opierać tylko na integracji gospodarczej. Istotne jest także zakończenie istniejących w nim konfliktów. W tym celu Turcja przyjęła rolę mediatora, gdyż z racji powiązań historycznych i kulturowych czuje się moralnie zobowiązana do działań w regionie w celu poszerzania pokoju i bezpieczeństwa⁶².

Zaangażowała się m.in. w tzw. misję stabilizacyjną w Iraku. Przez jej terytorium dostarczane jest zaopatrzenie dla wojsk Stanów Zjednoczonych, stacjonujących w tym państwie. Po wyborach w marcu 2010 roku uczestniczyła także w rozmowach nad utworzeniem rządu koalicyjnego w Bagdadzie⁶³.

⁵⁹ I. Krastew, M. Leonard, *op.cit.*, s. 62.

⁶⁰ A. Łoskot, *op.cit.*, s. 10-12.

⁶¹ I. Krastew, M. Leonard, *op.cit.*

⁶² *Synopsis of the Turkish Foreign Policy*, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/MFA/ForeignPolicy/Synopsis/SYNOPSIS.htm>, cyt.za: J. Misiągiewicz, *op.cit.*, s. 113.

⁶³ I. Krastew, M. Leonard, *op.cit.*, s. 65.

Turcja aktywnie włączyła się w proces pokojowy na Bliskim Wschodzie, odgrywając rolę mediatora w konflikcie pomiędzy Izraelem i Palestyną. Domagała się m.in. od Izraela złagodzenia blokady Gazy. Prowadząc jednak politykę zgodną z zasadą: „zero konfliktów z sąsiadami”, odstąpiła od postawienia weta wobec przyjęcia Izraela do OECD oraz porozumienia o współpracy z NATO⁶⁴.

Pośredniczyła również w rozmowach pomiędzy Syrią oraz Izraelem do czasu inwazji na strefę Gazy pod koniec 2008 roku. W zeszłym roku natomiast wynegocjowała ruch bezwizowy między Syrią, Libanem i Jordanią⁶⁵.

Mediacja oraz zakończenie konfliktu są pierwszymi krokami w procesie stabilizacji nentralicznego regionu. Uwzględniając złożoność tego procesu, Turcja współuczestniczy w budowie społeczeństwa obywatelskiego oraz włącza się w akcje humanitarne prowadzone na Bliskim Wschodzie. Zaangażowała się m.in. w odbudowę Izraela i Palestyny po zniszczeniach wojennych, będących efektem walk z Izraelem. Zobowiązała się także przekazać 150 milionów dolarów pomocy Palestynie⁶⁶.

W stabilizację Bliskiego Wschodu włączył się również turecki sektor pozarządowy. Turecki Związek Izb i Giełd (TOBB) jest pomysłodawcą projektu: Przemysłowa Inicjatywa dla Pokoju. Współuczestniczą w nim przedsiębiorcy m.in. z Izraela i Palestyny. Jego celem jest: odbudowa państw Bliskiego Wschodu, które zostały zniszczone w wyniku długotrwałych konfliktów. Turcja ma ambicje, aby projekt objął cały Bliski Wschód⁶⁷.

O zdolności wpływania przez państwo na zachowania i decyzje pozostałych uczestników systemu międzynarodowego – zdaniem J. S. Nye – decydują również jego wartości polityczne⁶⁸. Amerykański badacz stosunków międzynarodowych zalicza do nich: demokrację, promocję przez państwo pokoju i praw człowieka oraz zaangażowanie w działalność instytucji międzynarodowych⁶⁹.

Wartości te – szczególnie prawa człowieka – mają szczególne znaczenie dla zachowania pozimnowojennego ładu międzynarodowego i jego stabilizacji⁷⁰. Dlatego też silnie oddziałują one na preferencje innych. Państwo mające na celu ich ochronę lub odwołujące się do nich w swojej retoryce politycznej nie stosuje groźby czy przymusu, ale oczekuje na kooperacyjne działanie. Wówczas nie tylko zachęca pozostałe podmioty do określonego zachowania, ale także umacnia własny autorytet oraz szacunek dla stanowiska społeczności międzynarodowej. Aby jednak *soft power* odniosło zamierzony efekt, państwo musi prowadzić bardzo konsekwentną politykę. Czyli przestrzegać owych wartości w polityce wewnętrznej i zagranicznej.

⁶⁴ *Ibid.*, s. 66.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 65.

⁶⁶ A. Balcer, *op.cit.*, s. 33.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Zob. szerzej: K. Krzysztofek (red.), *Kultura – aksjologia – polityka. Wzajemne sprzężenia*, Toruń 2007.

⁶⁹ J. S. Nye jr, *op.cit.*, s. 44.

⁷⁰ M. Pietraś, *op. cit.*, s. 299.

Deklarowane przez Turcję wartości polityczne wzbudzają w środowisku międzynarodowym wiele kontrowersji. Turcja propaguje w regionie Bliskiego Wschodu m.in.: demokrację i oraz prawa człowieka. Wartości tych nie można jednak uznać za narzędzia, które umożliwiają skuteczne zastosowanie przez nią modelu *soft power*.

Komisja Europejska zdecydowała w 2004 roku, że Turcja wypełniła Kryteria Kopenhaskie, na podstawie których uznaje się określony podmiot za państwo prawa. Organizacje pozarządowe m.in. Amnesty International czy Organizacja ds. Praw Człowieka stale wskazują jednak na przypadki łamania w tym państwie podstawowych praw człowieka i litery prawa⁷¹.

Według raportu Komisji Europejskiej z 2009 roku podstawowe strefy naruszeń dotyczą: wolności słowa, prasy i wyznania, kwestii praw związków zawodowych i kobiet, a także zwierzchnictwa władzy cywilnej nad armią⁷². Powszechnie są także tortury oraz złe traktowanie więźniów⁷³. Nieprzestrzegane są prawa mniejszości, zwłaszcza Kurdów. Mniejszość ta nie ma m.in. możliwości kształcenia się w ojczystym języku.

Społeczność międzynarodowa zwraca uwagę, że Turcja nie ratyfikowała nadal Protokołu Dodatkowego do Konwencji NZ w sprawie zakazu stosowania tortur (OPCAT), Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (ICC) oraz Europejskiej Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości⁷⁴.

W kontekście promowania zasad demokracji oraz ustroju konstytucyjnego kontrowersje wzbudza również udział i wpływ armii na kształt życia społecznego i politycznego.

Jako przeszkody w zachodnim pojmowaniu i przestrzeganiu przez Turcję zasad demokracji podawane są wzajemnie sprzeczne, lecz funkcjonujące w ramach jednego państwa: kemalizm oraz islam⁷⁵.

Powyższe czynniki sprawiają, że ma miejsce rozdzwięk pomiędzy deklarowanymi, a realizowanymi przez Turcję wartościami politycznymi. Przez co nie można jej uznać za wiarygodnego partnera politycznego.

Atrybutem Turcji w stosowaniu modelu *soft power* jest jej kultura. Obecnie ma miejsce sprzężenie kultury i stosunków międzynarodowych. Tym samym kulturę należy uznać za jeden z czynników warunkujących funkcjonowanie środowiska międzynarodowego⁷⁶.

⁷¹ J. Bocheńska, *Współczesna Turcja a prawa człowieka*, „Stosunki Międzynarodowe”, 27.07.2011, http://stosunkimiedzynarodowe.info/artukul,744,Wspolczesna_Turcja_a_prawa_czlowieka, (dostęp 23 VII 2011).

⁷² EU Turkey Civic Commission (EUTCC) – Final resolutions to the 6th International Conference in Brussels 3-4.02.2010, <http://www.eutcc.org/articles/6/document389.ehtml>, cyt. za: J. Bocheńska, *Współczesna Turcja...*

⁷³ Zob. Szerzej: K. Yildiz, *The Kurds in Turkey. EU Accession and Human Rights*, London 2005.

⁷⁴ J. Bocheńska, *Współczesna Turcja...*

⁷⁵ Zob. szerzej: A. Szymański, *Między islamem a kemalizmem. Problem demokracji w Turcji*, Warszawa 2008.

⁷⁶ A. Ziętek, J. Olchowski, *Kultura*, [w:] *Międzynarodowe stosunki...*, s. 423.

Kulturę rozumieć można jako: „Całokształt zobiektywizowanych elementów do-robku społecznego, wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i zdolnych rozszerzać się przestrzennie”⁷⁷. Na całokształt tych elementów składają się m.in.: wspólny system wartości i przekonań, religia, obyczaje, sztuka, tradycja, przynależność do tej samej grupy językowej, prawo itp.

Sprzężenie pomiędzy kulturą, a państwami wyraźnie widać w kontekście stosowania przez nie *soft power*. Aby osiągnąć określony cel polityczny i nakłonić pozostałych uczestników systemu międzynarodowego do określonych zachowań, państwa odwołują się m.in. do: wspólnie podzielanych wartości, promują atrakcyjny własny model kulturowy itp.

Instrumentem wykorzystywanym do tych celów przez państwa jest dyplomacja kulturalna. Promocja własnego modelu kulturowego powinna opierać się na: „Umacnianiu pokojowych tendencji w polityce ogólnoświatowej, wzbogacaniu kultury wszystkich narodów, wytwarzaniu atmosfery zaufania i zrozumienia, zainteresowaniu życiem i wartościami innych narodów”⁷⁸.

Nośnikami tych działań są: nowoczesne środki komunikacji oraz mass media. Jak podkreśla J. S. Nye, istotny jest także kontakt bezpośredni oraz regularne wizyty i wymiany. Między innymi: wymiana studentów, naukowców, kadry zarządzającej itp.⁷⁹ Tworzą one solidny background pod bliższą współpracę oraz skłaniają do wspólnych inicjatyw.

Kultura i turystyka wykorzystywane są przez Turcję głównie do poprawy wizerunku w regionie Bliskiego Wschodu. Wytwory tureckiej kultury masowej, zwłaszcza filmy i muzyka, od lat są bardzo popularne wśród społeczeństw Bliskiego Wschodu⁸⁰.

Skutecznymi narzędziami promocji Turcji oraz jej dziedzictwa kulturowego są media oraz spotkania z przywódcami politycznymi oraz przedstawicielami sektora pozarządowego.

W polityce zagranicznej Turcji wobec Bliskiego Wschodu nie tylko kultura, ale i religia wykorzystywana jest jako narzędzie stosowania *soft power*.

Od czasu ustanowienia Republiki Turcji w 1923 roku i przyjęcia laickiego modelu państwa, który wiąże się z podporządkowaniem religii strukturom państwowym, państwa islamskie wykazywały duży stopień nieufności wobec Turcji. Przyjmując bowiem laicki model państwa – według nich – „sprzeniewierzyła się” ona zasadom islamu. Wrogość tę potęgowały związki Turcji z Zachodem oraz Izraelem, które interpretowano jako „zdradę” wobec wspólnoty państw muzułmańskich.

Koniec zimnej wojny, a zwłaszcza „prowschodnia” polityka spowodowały reorientację w polityce zagranicznej Turcji. Jej pierwsze symptomy miały miejsce

⁷⁷ S. Czarnowski, *Kultura*, Warszawa 1958, s. 12.

⁷⁸ A. Ziętek, J. Olchowski, *op. cit.*, s. 427.

⁷⁹ J. S. Nye jr, *op. cit.*, s. 43.

⁸⁰ I. Krastew, M. Leonard, *op. cit.*

za rządów Turguta Özala, a pełny „rozkwit” od czasu objęcia władzy przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP).

Turcja zaczęła wówczas traktować państwa położone na Bliskim Wschodzie jako równorzędnych partnerów, tak samo ważnych jak zachodni sojusznicy. „Katalizatorem” przyszłych relacji miały być: wspólne kulturowo-cywilizacyjne korzenie oraz jedna religia.

Turcja argumentowała, że zasady demokracji i liberalnej gospodarki oraz laicki charakter państwa gwarantują nie tylko rozwój państwa, ale także nie stoją w sprzeczności z islamem.

Zdaniem Turcji państwa muzułmańskie – ze względu na wspólne wartości oraz jedną religię – powinny nawiązać współpracę w wymiarze: politycznym, gospodarczym i kulturalnym. Podejmować kooperatywne działania mające na celu stabilizację i zapewnienie bezpieczeństwa w regionie. Relacje pomiędzy państwami muzułmańskimi miałyby opierać się na zasadzie solidarności.

Zastosowanie religii jako narzędzie *soft power* – w zamyśle decydentów Turcji – miało przynieść wymierne efekty. Przede wszystkim uczynić z Turcji *lidera* wśród państw muzułmańskich położonych na Bliskim Wschodzie oraz gwaranta stabilizacji i bezpieczeństwa w regionie. Ponadto miało skłonić państwa Bliskiego Wschodu do reform, a zwłaszcza przyjęcia zasad liberalnej gospodarki. Po ich wprowadzeniu możliwa byłaby jeszcze bliższa współpraca ekonomiczna Turcji z tym regionem, m.in. w istotnym sektorze bezpieczeństwa energetycznego. Solidarność oraz liczne powiązania miały zwiększyć możliwość oddziaływania państw islamskich – zwłaszcza z obszaru Bliskiego Wschodu – na kształt porządku międzynarodowego.

Aby zwiększyć efektywność religii jako narzędzia *soft power*, Turcja stała się aktywnym członkiem islamskich organizacji międzynarodowych. Wstąpiła m.in. do: G-20, grupy islamskich państw rozwijających się, czyli tzw. D-8. Od 2004 roku przedstawiciel Turcji sprawuje funkcję sekretarza generalnego Organizacji Państw Konferencji Islamskiej. Bierze także udział w tzw. Sojuszu Cywilizacji, czyli porozumieniu, którego celem jest nawiązanie współpracy pomiędzy różnymi cywilizacjami⁸¹.

Zastosowanie modelu *soft power* w polityce zagranicznej Turcji przynosi pożądane rezultaty. Znaczna część badanych Arabów (ponad 3/5) postrzega ustrój Turcji jako układ modelu umożliwiający godzenie demokracji z wartościami islamu⁸².

PODSUMOWANIE

Od czasu zakończenia zimnej wojny pojęcie siły i potęgi państwa uległo prze-wartościowaniu. W warunkach zmian parametrów systemu międzynarodowego,

⁸¹ M. Śmigasiewicz, *op.cit.*, s. 92.

⁸² *Ibid.*, s. 94.

a zwłaszcza pojawienia się w nim podmiotów pozapaństwowych oraz nowych jakościowo zjawisk i zagrożeń, *hard power* okazała się nieskuteczna.

Coraz częściej efektywnym instrumentem umożliwiającym państwom oddziaływanie na system zewnętrzny i tym samym realizację celów polityki zagranicznej jest *soft power*. Jej istota sprowadza się do zdolności kształtowania preferencji pozostałych uczestników systemu międzynarodowego. Zdolność ta opiera się jednak nie na stosowaniu przymusu czy przemocy, ale sile przyciągania. Siła przyciągania warunkowana jest przez następujące zasoby państwa: kulturę, wartości polityczne oraz politykę zagraniczną.

Model *soft power* jako narzędzie realizacji celów polityki zagranicznej stosuje m.in. Turcja. Wykorzystuje go ona w ramach strategii wobec Bliskiego Wschodu, który uznawany jest za jeden z najbardziej newralgicznych regionów na świecie.

Polityka Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu koncentruje się na:

- mediacji w rozwiązywaniu sporów regionalnych,
- propagowaniu zasad liberalnej gospodarki i demokracji,
- współpracy oraz integracji politycznej i gospodarczej,
- promocji własnej kultury,
- bezpośrednich kontaktach z tamtejszymi społeczeństwami (turystyka),
- budowaniu społeczeństwa obywatelskiego,
- uczestnictwie w misjach humanitarnych.

Zastosowanie *soft power* w polityce zagranicznej Turcji wobec regionu Bliskiego Wschodu prowadzi do następujących wniosków. Po pierwsze, model ten nie jest dostatecznym narzędziem w „wygaszaniu” sporów międzynarodowych. Po drugie, stanowi on solidny background pod współpracę regionalną. Po trzecie, jest „katalizatorem” rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Po czwarte, skutecznie kreuje wizerunek państwa za granicą.

ABSTRACT

The subject of analysis in the article is *soft power* in the foreign policy of Turkey towards the Region of Middle East. In the conditions of the parameter change of the international system and in particular, appearance of new outside-state subjects and new quality phenomena and dangers, *soft power* has become an effective instrument enabling states to affect the external system as well as realization of the aims of foreign policy.

Soft power model in Turkey's foreign policy towards Middle East is conditioned by internal factors: dynamically developing economy, access to energetic resources and internal factors such as geopolitical location and current shape of the international system. Realization of *soft power* in Turkey's foreign policy towards the Middle East region is accomplished, among others, through mediation in local conflicts, political and economic cooperation, propagating principles of liberal economy and democracy, promotion of culture and fostering the civil society.

Analyzing effectiveness of *soft power* in Turkey's foreign policy towards the Middle East region, the author has concluded that this model is “the catalyst” of the regional cooperation and of civil society

development as well as an effective tool of state image promotion abroad. However, it is not a sufficient tool of extinguishing international conflicts.

Key words: Soft power, Turkey's foreign policy, Middle East

Kinga Smoleń – doktorantka w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Politologii UMCS w Lublinie. Przygotowywana rozprawa doktorska: *Geo-strategiczne położenie Turcji po zimnej wojnie*. Zainteresowania badawcze: stosunki międzynarodowe, pozycja i rola Turcji w pozimnowojennym systemie międzynarodowym, geopolityka.

e-mail: kinga_smolen@onet.eu